

Vrouwenrechten: basisteksten en juridisch kader

De RoSa-factsheets maken u wegwijs in het gelijke kansenlandschap in Vlaanderen. Telkens wordt er op een bepaald terrein nagegaan wat de situatie is. Zowel bredere thema's als meer specifieke krijgen aandacht, naargelang de relevantie en/of beschikbaarheid van informatie en het voorhanden zijn van cijfermateriaal. Bedoeling is niet zozeer volledigheid te bieden maar wel op een overzichtelijke en toegankelijke manier de positie van de vrouw in Vlaanderen te schetsen. RoSa is sinds 1978 in Vlaanderen hét adres voor informatie en documentatie over gelijke kansen, emancipatie en vrouwenstudies in binnen- en buitenland.

Nr. 55 • aug 2007

Het is belangrijk dat vrouwen weten welke de juridische instrumenten zijn waarop hun rechten gefundeerd zijn, in welke mate en via welke organen¹ die rechten juridisch afdwingbaar zijn en waar de basisteksten te vinden zijn. Deze factsheet wijst die vindplaatsen aan en geeft ook enige duiding. We situeren vrouwenrechten eerst in relatie tot de algemene mensenrechtenwetgeving. Dan overlopen we de voornaamste juridische instrumenten die specifiek focussen op vrouwenrechten. Tenslotte wijzen we op een aantal beperkingen en obstakels.

1 Toelichting

1.1 TERMEN EN KENMERKEN

Het systeem waarop vrouwenrechten gebaseerd zijn omvat een heel arsenaal aan rechtsbronnen en juridische instrumenten. Er bestaan verdragen, verklaringen, richtlijnen, handvesten, resoluties, aanbevelingen, protocollen, enz. Die verschillende benamingen hebben allemaal een eigen draagwijdte en eigen kenmerken. Definities vind je in de woordenlijst van de Raad van Europa². Je hebt de keuze tussen Engels, Frans, Duits, Italiaans en Russisch. Misschien kort wat toelichting in het Nederlands.

1.1.1. Al dan niet juridisch bindende instrumenten

Verdragen zijn zowat het internationale equivalent van wetten. De grote multilaterale verdragen kunnen zich in de hiërarchie van wetgevende autoriteiten situeren op één of meer niveaus, naargelang van de nationale wetgeving van een land. Een verdrag kan op gelijke hoogte staan met de nationale grondwet, erboven staan, ergens tussenin of helemaal geen kracht van wet hebben.³

“Juridisch bindend” betekent dat een staat verplicht is zich te houden aan de afspraken in een verdrag. Voordat een ondertekend verdrag juridisch bindend kan zijn moet het altijd eerst geratificeerd (officieel

¹ Zie RoSa Factsheet nr. 48 “Vrouwenorganisaties in de Verenigde Naties” <http://www.rosadoc.be/site/nieuw/pdf/factsheets/nr48.pdf>

² <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/v3Glossary.asp>

³ Bron: Bora Laskin Law Library : <http://www.law-lib.utoronto.ca/resguide/women2.htm#II>

bekrachtigd) worden. Ratificatie gebeurt via een instrument van toetreding. Dat kan zijn het organiseren van een nationaal referendum, een wet laten stemmen in het nationale parlement... In België gebeurt het ratificeren door het parlement of verschillende parlementen (afhankelijk van de interne bevoegdheidsverdeling) die een wet/decreet stemmen die verklaart dat de staat gebonden is door het verdrag.

Het *Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en Fundamentele Vrijheden (EVRM)*⁴ is juridisch bindend voor de staten die het ondertekend én geratificeerd hebben. Bij overtreding kunnen de staten een veroordeling oplopen van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)⁵ in Straatsburg⁶. De uitspraken van het Hof zijn bindend en definitief.

Verklaringen (in het Engels "Declaration") zijn niet expliciet bindend. Ze hebben enkel politiek gezag. Maar een Verklaring zoals de *Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens* kan eventueel wel gewoonterecht worden en dus bindend zijn voor de staten. Niveaus van gewoonterecht en voorwaarden ervoor zijn voer voor academische discussies. De UVRM werd na verloop van tijd aangevuld met een reeks juridisch bindende internationale verdragen, zoals het *Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (ICCPR)*⁷ en het *Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (ICESCR)*⁸.

Een **protocol** is een op zichzelf staand verdrag dat een eerder verdrag wijzigt of aanvult. Het staat open voor ondertekening en ratificatie door landen die partij zijn bij het oorspronkelijke verdrag. Een protocol heeft dezelfde rechtsgeldigheid als een verdrag. Een voorbeeld is het *Protocol nr. 12 bij het EVRM*⁹, vanaf 4 november 2000 open voor ondertekening voor de landen van de Raad van Europa die het EVRM ondertekenden. Protocol 12 veralgemeent het verbod op discriminatie in artikel 14 van het EVRM, dat zich beperkt tot rechten en vrijheden opgenoemd in het EVRM¹⁰. Het nieuwe Protocol garandeert dat niemand, op geen enkele grond en door geen enkele overheidsinstantie, gediscrimineerd mag worden.

Een ander voorbeeld is het *Protocol tot het Voorkomen, Afschaffen en Bestrafen van Mensenhandel, in het bijzonder van Vrouwen en Kinderen, als aanvulling van de VN-Conventie tegen Grensoverschrijdende Georganiseerde Misdaad* uit 2003.

Partijen van het oorspronkelijke verdrag zijn niet verplicht het protocol aan te nemen. Daarom heet het vaak "Facultatief Protocol", vooral wanneer veel ondertekenaars van het oorspronkelijke verdrag deze keer niet willen meegaan. Een voorbeeld hiervan is het *Facultatief Protocol*¹¹ uit 1999 dat aansluit bij het VN-Vrouwenverdrag.

Een **handvest** of charter kan juridisch bindend zijn of niet. Het *Handvest van de Verenigde Naties* is dat wel. Het is de grondwet van de Verenigde Naties. Het *Europees Sociaal Handvest*¹² (1989) is niet juridisch bindend. Het is een politiek instrument dat

⁴ <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/655FDBCF-1D46-4B36-9DAB-99F4CB59863C/0/DutchN%C3%A9erlandais.pdf>

⁵ <http://www.echr.coe.int/echr/>

⁶ niet verwarren met het Europese Hof van Justitie (van de Europese Gemeenschappen) opgericht in 1952 en gevestigd in de stad Luxemburg <http://curia.europa.eu/nl/index.htm>

⁷ http://www.unric.org/index.php?option=com_content&task=view&id=285&Itemid=201

⁸ <http://www.ohchr.org/english/law/cescr.htm>

⁹ <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/177.doc>

¹⁰ Article 14 : The enjoyment of the rights and freedoms set forth in this Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status.

¹¹ <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/sigop.htm>

¹² Bron: http://europa.eu/scadplus/glossary/social_charter_nl.htm

de lidstaten “morele verplichtingen” oplegt om een aantal sociale rechten na te leven. Die rechten komen terug in het *Handvest van de Grondrechten* van de Europese Unie uit 2000. Er was even sprake van dat het Handvest van de Grondrechten volledig in de Europese Grondwet zou worden opgenomen en zo rechtskracht krijgen. Maar die grondwet is afgeketst door de Franse en de Nederlandse bevolking en wordt straks vervangen door een hervormingsverdrag. Het Handvest wordt vervangen door een verwijzing in dat verdrag en in een afzonderlijk Protocol gegoten dat juridisch bindend is. Polen en het Verenigd Koninkrijk weigeren mee te doen.

Soms betekent ‘handvest’ een opsomming van ‘best practices’ als resultaat van een onderzoeksproject. Voorbeeld: *Europees Handvest voor Vrouwen in de Stad*.¹³

Resoluties zijn verordeningen van internationale instellingen zoals de Verenigde Naties. Of resoluties al dan niet juridisch bindend zijn hangt af van het orgaan dat de resolutie uitvaardigt (resoluties van de VN-Veiligheidsraad zijn bindend). Ook in de Raad van Europa worden resoluties aangenomen, o.a. rond geweld tegen vrouwen, en ook in het Europees Parlement, zoals de *Resolutie over de rol van vrouwen in vreedzame conflictregeling (2000/2025(INI))*.

Richtlijnen zijn wetten van de Europese Unie. Een richtlijn is in de meeste gevallen meteen na publicatie juridisch bindend voor de lidstaten van de Europese Unie. Alle EU-lidstaten zijn verplicht die binnen een bepaalde tijd om te zetten in nationale wetgeving en hun eigen wetten desnoods te veranderen. **Verordeningen** van de EU zijn wel rechtstreeks bindend en moeten niet worden omgezet in nationaal recht. **Besluiten** hebben eveneens kracht van wet in de EU.

Aanbevelingen zijn niet bindend en kunnen tegendraadse staten niet dwingen hun beleid aan te passen. Een voorbeeld: de *Aanbeveling* van de Ministerraad van de Raad van Europa aan de lidstaten over de bescherming van vrouwen tegen geweld¹⁴. Aanbevelingen hebben politiek gewicht en zijn een nuttig werkinstrument in de voorbereiding van wetgeving.

Actieprogramma’s leiden tot bewustwording en dragen ertoe bij dat de problemen op de agenda komen, maar resulteren niet rechtstreeks in afdwingbare rechten voor vrouwen. Voorbeeld: het Peking Actieplatform van de Vierde Wereldvrouwenconferentie. De landen kunnen actieprogramma’s eventueel wel in wetgeving omzetten.

1.1.2. Individueel klachtrecht

Er is een verschil tussen de verdragen naargelang van de mate waarin **het individu** een beroep kan doen op de mensenrechteninstrumenten. Het EVRM bijvoorbeeld laat toe dat individuele personen gerechtigheid eisen via het Europees Hof in Straatsburg, weliswaar nadat alle rechtsmiddelen in eigen land zijn uitgeput, terwijl de meeste VN-verdragen dat recht afhankelijk maken van een afzonderlijke verklaring van elke verdragsstaat.

Het is niet omdat een staat een verdrag geratificeerd heeft dat haar burgers er rechtstreeks rechten kunnen uit putten. In een monistisch systeem, zoals België of Nederland, zal de ratificatie het mogelijk maken dat een burger zich voor de rechter rechtstreeks op het verdrag beroept. Voor België is dat echter alleen mogelijk als het verdrag karakteristieken vertoont die haar bindend kunnen maken. Het moet voldoende precies en eenduidig zijn. Een krachtige stelling zoals “loondiscriminatie is ontoelaatbaar” is dat in elk geval wel en kan dus bindend zijn. Toch mogen we die regel niet veralgemenen, het hangt af van verdrag tot verdrag. Bij een dualistisch systeem

¹³ <http://www.unesco.org/most/westeu20.htm>

¹⁴ [http://www.coe.int/t/e/human_rights/equality/05_violence_against_women/1003_rec\(2002\)05.asp#P95_3200](http://www.coe.int/t/e/human_rights/equality/05_violence_against_women/1003_rec(2002)05.asp#P95_3200)

moet er werkelijk nog een aparte wet gestemd worden, los van de ratificatie, waarin het verdrag in nationaal recht wordt omgezet. Een bijvoorbeeld daarvan is de Human Rights Act¹⁵ in het Verenigd Koninkrijk.

1.1.3. Territoriaal bereik

De juridische instrumenten voor mensenrechten kunnen **universeel** of **regionaal** zijn. Regionale mensenrechtensystemen bestaan in Europa, Afrika, Noord- en Zuid-Amerika. Verdragen afkomstig van de Verenigde Naties zijn universeel: landen van over heel de wereld kunnen toetreden tot de V.N. en haar verdragen. Universeel is het VN-Vrouwenverdrag. Het Afrikaans Handvest voor de Mensenrechten en de Rechten van Volkeren (Banjul Handvest)¹⁶ van de Afrikaanse Unie (1981) is dan weer een regionaal instrument, evenals het EVRM, dat beperkt is tot de lidstaten van de Raad van Europa.

1.1.4. Toezicht op uitvoering

De meeste verdragen richten controlemechanismen op die toezien op de uitvoering ervan. Sommige van die mechanismen hebben praktisch geen macht, zoals de VN-Commissies¹⁷. Andere hebben een grote politieke én juridische autoriteit, zoals het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)¹⁸, opgericht in 1959.

1.2. VROUWENRECHTEN ZIJN MENSENRECHTEN

Na de technische toelichting bij de juridische instrumenten die de basis vormen van vrouwenrechten, volgt nu enige inhoudelijke duiding.

De term "mensenrechten" houdt in dat de rechten gelden voor iedere mens, om het even van welk geslacht. Daarom zijn de algemene mensenrechtenverdragen ook bruikbaar om de specifieke rechten van vrouwen en meisjes te beschermen. De *Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens* (UVRM)¹⁹ uit 1948 wordt algemeen aanvaard als het beginpunt van de huidige mensenrechtenwetgeving, samen met het *Handvest van de Verenigde Naties* (UN-Charter)²⁰ uit 1945. Beide instrumenten vormen de basis van het hedendaagse internationale mensenrechtensysteem. Het Handvest van de Verenigde Naties is de eerste internationale overeenkomst die het *verbod op discriminatie op grond van geslacht* vastlegt als een *basisrecht* (artikels 1(3), 13, 55c en 76c). Ook de UVRM bepaalt in artikel 2 dat niemand gediscrimineerd mag worden op grond van ras, huidskleur, *geslacht*, taal, godsdienst, politieke of om het even welke overtuiging, afkomst, bezit, geboorte of andere status. Op die twee teksten is het *Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en Fundamentele Vrijheden* uit 1950 gebaseerd.

De mensenrechtenwetgeving is een tak van het internationaal recht die het meest toegankelijk en ontvankelijk is voor vrouwenrechten. Die wetgeving erkent vrouwenlevens expliciet, zij het met beperkingen. In de passages van de algemene mensenrechtenverdragen waar het over vrouwenrechten gaat, onderscheiden we drie soorten doelstellingen: beschermen, corrigeren en discriminatie verbieden.²¹

Bescherming

Beschermende bepalingen gaan ervan uit dat vrouwen anders behandeld moeten worden dan mannen in bepaalde omstandigheden, omdat ze kwetsbaarder zijn.

¹⁵ <http://www.clsdirect.org.uk/legalhelp/leaflet15.jsp?lang=en>

¹⁶ http://www.achpr.org/english/_info/charter_en.html

¹⁷ Lees hierover meer in RoSa FS Nr 48, Vrouwenorganisaties in de Verenigde Naties

¹⁸ <http://www.echr.coe.int/echr/>

¹⁹ <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/dut.htm>

²⁰ <http://www.unric.org/un-charter/1/>

²¹ Professor Hilary Charlesworth, Centre for International and Public Law, Faculty of Law Australian National University. In: Women's Rights. <http://www.austlii.edu.au/au/other/HRLRes/2001/9/>

Voorbeelden zijn het ILO-Verdrag over *Nachtwerk voor vrouwen in de industrie* uit 1948, of de Derde *Conventie van Genève over oorlogswetten* uit 1949 die een aparte behandeling eist voor vrouwelijke krijgsgevangenen (artikelen 14, 16 en 69). Sommigen menen dat beschermende wetten de stereotypering in de hand werken als zouden vrouwen zwak en hulpeloos zijn.

Correctie

Corrigerende verdragen proberen de behandeling van vrouwen te verbeteren zonder openlijk de vergelijking te maken met de situatie van mannen. *Het VN-Verdrag over Instemming, Minimumleeftijd en Registratie van Huwelijken*²² (1962) is daar een voorbeeld van.

Antidiscriminatieprincipe

Antidiscriminatieverdragen benadrukken het recht op gelijke behandeling en het verbod op discriminatie op grond van een aantal kenmerken, waaronder geslacht. Dit type is het wijdst verspreid in het internationale rechtssysteem op het gebied van mensenrechten.

1.3. VROUWENRECHTEN ALS SPECIFIEKE RECHTSTAK

1.3.1. Historiek

Dankzij meer dan een eeuw internationaal lobbywerk van vrouwenrechtenactivisten beschikken we nu over instrumenten die specifiek ontworpen werden voor de positieverbetering van vrouwen. Het vlaggenschip is uiteraard het *VN-Verdrag over de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie tegen Vrouwen* uit 1979, meestal VN-Vrouwenverdrag genoemd of CEDAW²³.

Reeds in het begin van de twintigste eeuw kregen bepaalde segmenten van vrouwenrechten al rechtsgrond. Verdragen kwamen tot stand die uitgingen van de supranationale instellingen zoals de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO)²⁴ met de *Internationale Conventie over de Bescherming van het Moederschap* uit 1919 (herzien in 1952 en in 2000). Na de Tweede Wereldoorlog kwamen de Verenigde Naties met het *VN-Verdrag over Politieke Rechten van vrouwen* uit 1952 en het *VN-Verdrag over de Nationaliteit van Gehuwde Vrouwen*²⁵ (1957).

Naderhand werden naast arbeid en beroep tal van thematisch beperkte juridische instrumenten uitgewerkt over onderdelen van vrouwenrechten uitgaand van universele of regionale instanties, al dan niet juridisch afdwingbaar. Enkele thema's zijn:

- migratie: vluchtelingen, vrouwenhandel;
- geweld: seksueel geweld, gedwongen prostitutie, verkrachting, genitale verminking;
- arbeid: gelijke beloning, gelijke arbeidsvoorwaarden, bescherming van moederschap;
- besluitvorming: stemrecht, quota;
- bio-ethiek, huwelijk, gezondheid... .

1.3.2. Universeel: het VN-Vrouwenverdrag en het Peking Actieplatform

De twee meest volledige instrumenten voor de positieverbetering van vrouwen zijn het VN-Vrouwenverdrag opgesteld door de Commissie voor de Status van de Vrouw in 1979 en het Slotdocument van de Vierde Wereldvrouwenconferentie van Peking²⁶ uit 1995. Op een aantal punten zijn ze gelijk, op een aantal andere verschillen ze van elkaar.

²² <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/63.htm>

²³ <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>

²⁴ <http://www.ilo.org>

²⁵ <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/78.htm>

²⁶ zie ook de RoSa Factsheet nr. 48 "Vrouwenorganisaties in de Verenigde Naties" <http://www.rosadoc.be/site/nieuw/pdf/factsheets/nr48.pdf>

Overeenkomsten:

Universaliteit: allebei zijn ze ondertekend door het merendeel van de internationale gemeenschap en kunnen daarom als internationale standaard gelden. Eind 2006 was het Vrouwenverdrag geratificeerd door 185 staten of 90% van de VN-leden²⁷, het Peking Actieplatform door 189 staten.

Controle: beide hebben controlemechanismen opgericht. Voor het Vrouwenverdrag zijn dat het CEDAW-Comité²⁸ opgericht in 1982 en het Facultatief Protocol²⁹ voor meldings- en onderzoeksprocedures (1999). Voor het Peking Actieplatform is dat vooral het CSW³⁰ en OSAGI³¹.

Rapportage: de controleorganen van beide instrumenten eisen regelmatige nationale rapportage, het CEDAW-Comité om de vier jaar en het CSW om de vijf jaar. Beide controleorganen doen daarnaast ook een beroep op schaduwrapportage van nationale NGO's³². Die worden verondersteld kritisch toe te kijken op de inspanningen en resultaten van de overheid.

Verschillen:

Juridische impact: het VN-Vrouwenverdrag is een juridisch bindend instrument. Het Peking Actieplatform is een politiek-maatschappelijk instrument. Er zijn geen juridische gevolgen verbonden aan het niet nakomen van de afspraken van het Peking Actieplatform. Wel kan er politieke druk ontstaan vanuit de internationale gemeenschap omdat er tijdens de conferentie universele politieke consensus was over de toezeggingen. Die politieke druk heeft geleid tot nationale wetgeving, bijvoorbeeld de quota-regelingen.

Actieterrein: het Peking Actieplatform omvat veel meer thema's³³ en geeft meer richtlijnen om geïdentificeerde obstakels weg te werken. Daarbij vergeleken is het VN-Vrouwenverdrag een vrij beperkt document, dat via latere Aanbevelingen van het CEDAW-Comité ook meer aandachtspunten is gaan omvatten, vb. Aanbeveling 19 over geweld op vrouwen³⁴. Diversiteit als obstakel voor de positieverbetering van vrouwen komt enkel voor in het Peking Actieplatform. In die tekst staat dat leeftijd, cultuur, religie, seksuele geaardheid en etniciteit niet kunnen worden genegeerd in de strijd tegen ongelijkheid tussen vrouwen en mannen.

Spelers: de actoren die het moeten waarmaken zijn verschillend. Het Vrouwenverdrag richt zich uitsluitend tot de overheid, hoewel die ook 'derden' moet stimuleren: bedrijven, organisaties, individuen. Het Peking Actieplatform richt zich tot de hele maatschappij, de overheid, de Verenigde Naties en haar commissies, NGO's, vrouwenorganisaties en de private sector.

Het is aangewezen om beide instrumenten te combineren: het VN-Vrouwenverdrag als juridisch kader en het Peking Actieplatform als sociaal-economisch kader.³⁵

²⁷ <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/states.htm>

²⁸ <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/committee.htm>

²⁹ <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/sigop.htm>

³⁰ <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/>

³¹ <http://www.un.org/womenwatch/osagi/>

zie ook de RoSa Factsheet nr. 48 "Vrouwenorganisaties in de Verenigde Naties" <http://www.rosadoc.be/site/nieuw/pdf/factsheets/nr48.pdf>

³² Gids voor het maken van schaduwrapporten door NGO's: <http://iwrap.igc.org/shadow.htm>

³³ Twaalf essentiële aandachtsgebieden (Critical Areas of Concern) <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/plat1.htm#concern>

³⁴ <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=99&lid=4712>

³⁵ Bron http://www.hom.nl/publicaties/Vrouwenrechten_geen_keus.rtf

1.3.3. Op het niveau van de Europese Unie³⁶

Bij de oprichting van de Europese Economische Gemeenschap in 1957 was het doel van gendergelijkheid verbonden met het voorkomen van oneerlijke concurrentie op de interne markt. In de jaren negentig werd gendergelijkheid een aspect van de strijd tegen werkloosheid en voor een betere concurrentiepositie, met nadruk op de rol van de vrouw in het doen heropleven van de economie. Na 1995 (Peking) werd het meer verbonden met mensenrechten en democratie. Bezorgdheid om rassendiscriminatie opende de weg naar de strijd tegen genderdiscriminatie buiten de werkplaats. De uitbreiding van de EU en de creatie van de interne markt met open grenzen stimuleerde de maatregelen tegen seksueel geweld. Demografische motieven vormden een breed draagvlak voor ondersteunende maatregelen ter versoepeling van de combinatie arbeid en zorg.

1.3.4. Vrouwenrechten in België

Het juridische kader voor vrouwenrechten is in België gebaseerd op het antidiscriminatieprincipe. Het begon met de **Grondwet**, artikel 10: alle Belgen zijn gelijk voor de wet, dat sinds 21 februari 2002 aangevuld is met "de gelijkheid van vrouwen en mannen is gewaarborgd", en artikel 11 en 11bis: geen discriminatie op grond van geslacht.³⁷

Het meest recent zijn de nieuwe **antidiscriminatiewetten**. *De Belgische antidiscriminatiewetgeving*³⁸ werd hervormd om de anomalieën eruit te halen en om ze beter te laten sporen met de EU-richtlijnen. Enkele wetten zijn opgeheven, andere gewijzigd en er zijn drie nieuwe specifieke wetten gestemd: de antidiscriminatiewet, de genderwet en de racismewet (B.S. 30 mei 2007, inwerkingtreding: 9 juni 2007). Ze bieden bescherming tegen verschillende vormen van discriminatie. De nieuwe Antidiscriminatiewet³⁹ (ter vervanging van de Wet van 25 februari 2003) bevat opnieuw een limitatieve lijst van discriminatiegronden. De Genderwet⁴⁰ verbiedt discriminatie op grond van geslacht, maar ook op grond van zwangerschap, bevalling of moederschap en op grond van geslachtsverandering.

Een aantal dubbelzinnigheden zijn nu uitgeklaard:

- een onderscheid in behandeling wordt maar ontoelaatbare discriminatie wanneer het niet gerechtvaardigd kan worden. Rechtvaardiging is soms mogelijk op grond van een legitiem doel, soms is er een wezenlijke en bepalende beroepsvereiste;
- een onderscheid opgelegd door de wet is nooit discriminatie in de zin van de antidiscriminatiewetten;
- een maatregel van positieve actie is nooit discriminatie in de zin van de hier besproken antidiscriminatiewetten; een maatregel van positieve actie kan slechts onder bepaalde voorwaarden;
- het slachtoffer van discriminatie kan een schadevergoeding vorderen. Het bedrag van de schadevergoeding is het bedrag van de werkelijk geleden schade of een forfaitair bedrag. Wie discriminatie aanklaagt, is ook beschermd tegen ontslag.⁴¹

1.4. BEPERKINGEN EN OBSTAKELS

Ondanks alle inspanningen om een wettelijk kader voor vrouwenrechten te creëren loopt het in de praktijk niet altijd zoals het zou moeten.

1.4.1. Ratificatie

Mensenrechtenverdragen komen tot stand op een internationale conferentie. Ze worden ondertekend door delegaties van deelnemende landen maar zijn pas bindend

³⁶The price of gender equality: member states and governance in the European Union / Anna Van Der Vleuten. - Aldershot : Ashgate, 2007. Citaat blz. 178 (RoSa Exemplaar nr. FII b/1038)

³⁷ http://www.arbitrage.be/nl/basisteksten/basisteksten_grondwet.html

³⁸ <http://www.dekamer.be/FLWB/pdf/51/2721/51K2721008.pdf>

³⁹ http://www.g-o.be/sites/Dagkrant/Documents/3052007114917_273_discriminatie.pdf

⁴⁰ http://www.g-o.be/sites/Dagkrant/Documents/3052007114925_391_discriminatiemv.pdf

⁴¹ bron: SD Worx http://www.sd.be/site/website/be/nl/5000A/50C00C/50C10C/50C1ZC/10000P_070626_15

na ratificatie. Per verdrag wordt het aantal ratificaties aangegeven dat minimaal nodig is om het verdrag in werking te laten treden. Vandaar dat soms jaren verlopen tussen de ondertekening en de inwerkingtreding van een verdrag. Ratificeren is niet verplicht. Landen kunnen er op die manier nog onderuit⁴².

Twintig jaar lang heeft de Stuurgroep voor Gelijkheid tussen Vrouwen en Mannen (CDEG⁴³) gevochten voor Protocol 12 bij het EVRM. Uiteindelijk hebben voldoende staten het Protocol ondertekend, maar enkel Nederland en Finland hebben het tot nu toe geratificeerd. Andere leden van de Raad van Europa, ook België, kijken de kat uit boom om tal van redenen. Ze wachten de uitkomst af van de eerste processen voor het Hof in Straatsburg, die er pas zullen komen na klachten van individuen tegen de Nederlandse of Finse staat wegens genderdiscriminatie. Nochtans is Protocol 12 voor de vrouwenbeweging een zeer krachtig juridisch wapen in haar strijd voor vrouwenrechten in de toekomst.

1.4.2. Implementatie

De wetgeving van de Europese Unie wordt in richtlijnen gegoten. Maar de implementatie van deze richtlijnen, de omzetting in nationaal recht loopt niet altijd van een leien dakje. Een voorbeeld is de **Richtlijn 2004/83/EG⁴⁴ van 29 april 2004, de zogeheten 'kwalificatierichtlijn' die voor het eerst genderspecifiek geweld opneemt als criterium voor het toekennen van de vluchtelingenstatus. Die moest geïmplementeerd zijn in de nationale wetgeving van de lidstaten tegen 10 oktober 2006. Zes lidstaten hebben de deadline zomaar laten voorbijgaan.⁴⁵ Er bestaan wel procedures om onwillige lidstaten op de vingers te tikken.**

1.4.3. Voorbehoud

Volgens artikel 19 van het Verdrag van Wenen mag een land bij het ondertekenen van een verdrag tegen bepaalde artikels voorbehoud maken⁴⁶, tenzij dat "onverenigbaar is met het doel van het verdrag". Door die clause slepen de meeste grote internationale mensenrechtenverdragen een hele reeks uitzonderingen mee. Het VN-Vrouwenverdrag bevat ook zo'n zinnetje (artikel 28.- 2.). De lijst reserves tegen bepaalde passages in het Vrouwenverdrag is dan ook niet mis. Sommige staten ondermijnen effectief hun handtekening onder het verdrag. Je vindt er voorbeelden van op de website van Amnesty International⁴⁷.

1.4.4. Marginalisering⁴⁸

Doordat in het domein van mensenrechten een speciale wetgeving voor vrouwen geschreven werd, zijn vrouwenrechten gedegradeerd tot een zijtak van het recht. Maar het blijft een moeilijk dilemma. Pogingen om de positie van vrouwen te verbeteren via maatregelen die voor iedereen gelden hebben als resultaat dat specifieke vrouwenbelangen ondergesneeuwd raken onder "wereldproblemen". Anderzijds leidt het uitbouwen van aparte structuren voor vrouwenrechten tot gettovorming. We zien dat die vrouwengetto's minder macht en middelen krijgen en een lagere prioriteit hebben dan de structuren voor "gewone" mensenrechten. De klassieke mensenrechtenorganen lijken geneigd de toepassing van algemene mensenrechten op vrouwen te negeren.

⁴² Lees meer: http://www.unric.org/index.php?option=com_content&task=view&id=282&Itemid=201

⁴³ <http://www.humanrights.coe.int/equality/Eng/EqualityCommittee/EqualityCommittee.htm>

⁴⁴ Richtlijn 2004/83/EG van de Raad van 29 april 2004 inzake minimumnormen voor de erkenning van onderdanen van derde landen en staatlozen als vluchteling of als persoon die anderszins internationale bescherming behoeft, en de inhoud van de verleende bescherming (genderspecifieke artikels: art. 9, 1° a en f en art. 20, 3°)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0083:NL:HTML>

⁴⁵ EWL Newsflash juni 2007 http://www.womenlobby.org/site/1abstract.asp?DocID=1963&v1ID=&RevID=&namePage=&pageParent=&DocID_sousmenu=

⁴⁶ http://nl.wikisource.org/wiki/Verdrag_van_Wenen_inzake_diplomatiek_verkeer#Art._19._Het_maken_van_voorbehouden.

⁴⁷ <http://web.amnesty.org/library/index/engior510092004>

⁴⁸ Zie artikel prof. Hilary Charlesworth <http://www.austlii.edu.au/au/other/HRLRes/2001/9/>

De opdeling door de VN in “algemene mensenrechten” en “voor vrouwen” lijkt in het nadeel van vrouwen uit te vallen. In 1994 werd een speciale genderrapporteur aangesteld voor de uitbanning van geweld tegen vrouwen. Dat gaf de indruk dat algemene geweldsmisdrijven als foltering en verdwijningen niet golden als geweld tegen vrouwen. Maar foltering en verdwijningen waarvan vrouwen het slachtoffer werden, vielen ook niet onder de bevoegdheid van de algemene mensenrechtenrapporteur, want voor vrouwen was er immers de genderrapporteur.

1.4.5. Cultuurrelativisme⁴⁹

De filosofie van het cultuurrelativisme stelt dat specifieke regels en gebruiken van de cultuur van een volk voorrang hebben op veralgemenende normen en waarden, als die indruisen tegen de normen in de lokale cultuur.

Critici van universele mensenrechtennormen verwijzen naar de Westerse ethische basis van de mensenrechtenwetgeving en verwerpen die als grondslag tot engagement in andere tradities.

Verdedigers van universele mensenrechten wijzen erop dat, wanneer je mensenrechten ondergeschikt maakt aan culturele tradities, de objectieve maatstaf wegvalt voor het beoordelen van het gedrag van een staat. Het discours van het cultuurrelativisme laat uitschijnen dat mensenrechten voor onderhandeling vatbaar zijn. Het zou opnieuw een scherm van binnenlandse rechtspraak optrekken waarachter een dictatoriale overheid zich kan verschuilen. Lokale tradities laten voorgaan op universele mensenrechten gaat uit van de veronderstelling dat mensenrechten goed zijn voor mensen in sommige delen van de wereld en niet relevant in andere.

De Verklaring van Cairo over Mensenrechten in Islam (1990)⁵⁰ wordt daarom fel bekritiseerd door onder meer Adama Dieng⁵¹, vooral omwille van artikel 24 dat stelt “alle rechten en vrijheden vastgelegd in deze Verklaring zijn onderworpen aan de bepalingen van de Islamitische Sharia.” Volgens artikel 6 hebben vrouwen gelijke rechten als mannen op waardigheid maar op niets anders.

Een belangrijk probleem met cultuurrelativisme is volgens H. Charlesworth⁵² het feit dat cultuur op zichzelf eindeloos veranderlijk is. Alle maatschappelijke waarden en rangordes in hun eigen tijds kader kunnen opgevat worden als vormen van cultuur. Het is ook opvallend dat “cultuur” veel vaker ingeroepen wordt in de context van vrouwenrechten dan op enig ander terrein. Volgens verdedigers van vrouwenrechten is het nodig dat we culturen onderwerpen aan een genderonderzoek. Relativisme is typisch bezig met dominante culturen in specifieke streken. Die culturen zijn gewoonlijk geconstrueerd vanuit mannelijke tradities en ervaringen. A. Rao ontmaskert “cultuur” als een *zogezegd statisch, niet geschiedkundig, selectief gekozen, zichzelf rechtvaardigend arsenaal van teksten en praktijken, waarvan de opvallende partijdigheid meteen vragen doet rijzen over wie er beter van wordt en wiens belangen er het meest mee gediend worden.*⁵³

⁴⁹ Professor Hilary Charlesworth, Centre for International and Public Law, Faculty of Law Australian National University. In: Women’s Rights. <http://www.austlii.edu.au/au/other/HRLRes/2001/9/>⁵⁰ <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/cairodeclaration.html>

⁵¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Adama_Dieng

⁵² Professor Hilary Charlesworth, Centre for International and Public Law, Faculty of Law Australian National University. In: Women’s Rights. <http://www.austlii.edu.au/au/other/HRLRes/2001/9/>

⁵³ Aratie Rao, *The politics of gender and culture in international human rights discourse*. In J. Peters & A. Wolper eds, *Women’s Rights, Human Rights: International Feminist Perspectives* (New York, Routledge, 1995) 167-174.

2 Vindplaatsen van juridische instrumenten

2.1. IN BELGIË

2.1.1. Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen

Dit Federale overheidsinstituut⁵⁴ stelde in 1999 de Wetswijzer Gelijke-Kansen samen, een verzameling van alle Belgische, Europese en internationale wetgeving met betrekking tot gelijke kansen voor mannen en vrouwen (576 pagina's). De Wetswijzer werd bijgewerkt tot 30 juni 2005. Deel 1 bevat de wetteksten zelf plus een chronologische lijst van wetten en een alfabetische trefwoordenlijst, in deel 2 vind je rechtspraak van het Hof van Justitie (Europese Unie) en Belgische rechtspraak, deel 3 bestaat uit een bibliografie van belangrijke publicaties. Het volledige document kan worden geraadpleegd of afgeprint vanop de website van de Raad: <http://www.raadvandegelijkekansen.be/wetgeving.htm> - doorklikken op "wetswijzer gelijke kansen" (pdf-formaat).

2.1.2. De Nederlandstalige Vrouwenraad

Op hun website vind je sinds 2003 jaarlijks een nieuwe genderwetswijzer. Het is een inventaris van de belangrijkste wetten met een zeer beknopte inhoud en af en toe duiding conform de visie en de standpunten van de Vrouwenraad.

<http://www.vrouwenraad.be/dossiers/2006/genderwetswijzer/inleiding.htm>

2.2. DE VERENIGDE NATIES

De internationale mensenrechteninstrumenten vind je in het Engels op de website van de Verenigde Naties: <http://www.unhchr.ch/html/intlinst.htm>

2.3. CONTINENTEN

De Raad van Europa wijdt een aparte site aan vrouwenrechten en gelijkheid tussen mannen en vrouwen: http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/

De Amerikaanse Conventie voor de Mensenrechten, opgesteld door de OAS (Organisation of American States) in 1969 :

<http://www.cidh.org/Basicos/English/Basic3.American%20Convention.htm>

Afrikaans Handvest voor Mensenrechten en Volkerenrechten (het Banjul Handvest), opgesteld door de Afrikaanse Unie in 1981:

http://www.achpr.org/english/_info/charter_en.html

Zie vooral artikels 2 en 18(3)

3 Meer lezen

3.1 IN DE ROSA BIBLIOTHEEK

- Women's citizenship and political rights / ed.: Sirku K. Hellsten; Anne Maria Holli; . -Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2006. - 223 p.. - (Women's Rights in Europe Series) RoSa exemplaarnummer FIlb/0963

⁵⁴ <http://www.raadvandegelijkekansen.be/navigatieframeset.htm>

- A roadmap for equality between women and men, 2006-2010: communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions / Commission of the European Communities . -Brussels: Commission of the European Communities, 2006. - 22 p.. - RoSa P11/0456

- Strategic enforcement powers and competences of equality bodies / ed.: Soraya Obura; . -Brussels: Equinet, 2006. - 75 p.. - RoSa P9/0801

- Case law of the European Court of Human Rights in the field of equality between men and women / Council of Europe . -Strasbourg: Council of Europe, 2006. - 159 p.. RoSa FIIc/0113

- Handboek discriminatierecht / Dajo De Prins, Stefan Sottiaux, Jogchum Vrielink. - Mechelen: Kluwer, 2005. - RoSa V3/0393

- International law: modern feminist approaches / ed. Doris Buss, Ambreena Manji. Oxford: Hart Publishing, 2005. - RoSa FII c/0099

- Advies nr. 61 van het Bureau van 8 november 2002 van de Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen betreffende vrouwenrechten zijn mensenrechten - bekrachtigd door de Raad op 13 december 2002 / Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen. - Brussel: Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen, 2002. - RoSa P11/0362

- Het vrouwenverdrag: een beeld van een verdrag ... / A.W. Heringa, J. Mes; red. L. Lijnzaad. - Antwerpen; Apeldoorn: Maklu, 1994. - RoSa FII c/0026

- Vrouwenbeweging in internationale organisaties 1868-1986: een vergeten hoofdstuk uit de geschiedenis van de internationale betrekkingen / Bob Reinalda, Natasha Verhaaren. - Nijmegen: Stichting Ariadne, 1989. - RoSa FII m/0171

- Internationaal recht en vrouwen: deel I: commentaren / H. van Maarseveen, D. Pessers, M. Gunning. - Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink, 1987. - RoSa FII c/0012

- Internationaal recht en vrouwen: deel 2: teksten en verdragen, resoluties, statuten en andere internationale documenten / M. De Groot, W. de Jongste, H. Stout. - Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink, 1987. - RoSa FII c/0013

3.2. WEBSITES

- International Women's Rights Action Watch:
<http://iwwraw.igc.org/about.htm>
- A Timeline of Women's Legal History in the United States:
<http://members.aol.com/aacdrcnnea/lawtime.htm>
- Legal Framework and Institutions for Equal Employment Opportunities:
<http://www.ilo.org/public/english/employment/gems/eeo/law/main.htm>
- Women's Rights legislation on the internet :
<http://www.fao.org/DOCREP/005/Y4311E/y4311e09.htm#TopOfPage>

Samenstelling: Brigitte Rys